

// Nprykosnovennyi zapas. Debaty o polytyke y kul'ture. – 2005. – №2–3 (40–41). – S.37–51.

3. Symonenko I. Kontseptual'ni zasady derzhavnoyi polityky pam'yati. Analytychna zapyska / I.Symonenko // Instytut stratehichnykh doslidzhen' [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/241/>

4. Berg M. Lyteraturokratyya. Problema prysvoenyia y pereraspredelenyia vlasty v lyterature / M.Berg. –M.: Novoe lyteraturnoe obozrenye, 2000. – 352s.

5. Schmitt C. Ponyatyie polytycheskoho / C.Schmitt // Voprosy sotsyolohyy. – 1992. –№1. – S.37–67.

6. Aron R. Demokratsyya i totalytaryzm / R.Aron; per. s fr. H.Y.Semenova. – M.: Tekst, 1993. – 303 s.

7. Bourdieusotsyolohyya sotsyal'noho prostranstva / P.Bourdieu.– M.: Yn-t jeksperimental'noj sotsyolohyy; SPb.: Aleteyya, 2007. – 288 s.

Pelevin E. Y., postgraduate Department of Political Science, Odessa National Polytechnic University (Ukraine, Odessa), arhitektonica@gmail.com

National architectural heritage as the formation instrument of the politics of memory

The purpose of this paper is to identify the specific of architecture as an instrument of social management and politics of memory. Concepts such as historical memory, state politics of memory, national picture of the world are defined. The collective memory of Ukrainian society is described. Her condition is defined as a crisis. The place of the architectural heritage in the instruments of state politics of memory is outlined. Symbolic nature and social management potential of architecture as the formation means of the politics of memory are shown. They are caused by the fact that architectural space has three dimensions: social, spiritual and symbolic. Through their coupling is the combination of self identity processes of authority and cultural-historical dynamics development of society as a whole. This makes architecture the universal constituent of socio-political order and instrument of the state politics of memory. The study and promotion of national architectural heritage – important task of modern domestic science and state cultural policy.

Keywords: architecture, politics of memory, social management.

Пелевін Е. Ю., аспірант кафедри політології, Одеський національний політехнічний університет (Україна, Одеса), arhitektonica@gmail.com

Национальное архитектурное наследие как инструмент формирования политики памяти

Целью данной статьи является выявление специфики архитектуры как инструмента социального управления и формирования политики памяти. Дается определение таким понятиям, как историческая память, государственная политика памяти, национальная картина мира. Дается характеристика коллективной памяти украинского общества. Ее состояние определяется как кризисное. Определено место архитектурного наследия среди инструментов формирования государственной политики памяти. Показано знаковую природу и социоуправленческий потенциал архитектуры как инструмента формирования политики памяти. Они обусловлены тем, что пространство архитектуры имеет три измерения: социальное, духовное и символическое. Через их сопряжения происходит соединение процессов самоидентификации власти и культурно-исторической динамики развития общества в целом. Это делает архитектуру конституирующей универсалией социально-политического порядка и инструментом формирования государственной политики памяти. Изучение и популяризация национального архитектурного наследия – актуальная задача современной отечественной науки и государственной культурной политики.

Ключевые слова: архитектура, политика памяти, социальное управление.

* * *

УДК 904:27–557.5(477.83)“11/12”

Филипчук Г. В.
аспірантка відділу історичної етнології,
Інститут народознавства НАН України
(Україна, Львів), galsoloviy@ukr.net

Новий християнський некрополь літописного Пліснеська

Розглядається відкритий у 2013 році християнський некрополь, розташований неподалік укріплень літописного Пліснеська. Аналізуються матеріали християнських поховань XII–XIII ст. Усі могили давньоруського часу, відкриті в результаті археологічних робіт, виявилися ґрунтовими безінвентарними інгумаціями. Захоронення характеризувалися західною орієнтацією кістяків і були здійснені у неглибоких ямах. На некрополі були поховані особи різного віку та статі. Це дозволяє говорити, що цвинтар

належав до однієї з парафіяльних церков. Найближчою з відомих церков є споруда XIV – початку XV ст. Локалізація давньоруської церкви та поховань постмонгольського часу є справою найближчого майбутнього.

Ключові слова: Пліснеськ, Пліснеський археологічний комплекс, християнство, могильник, поховання, церква, давньоруський період.

Пліснеський археологічний комплекс являє собою унікальну сукупність пам'яток середньовічного періоду, репрезентовану культовим язичницьким місцем (сер. – кін. VII ст. – кін. X ст.) двома городищами (IX–X ст. і XII–XIII ст.), курганним могильником (XI – пер. тр. XII ст.), відкритими поселеннями XI ст. й др. пол. XIII – поч. XIV ст., а також низкою монастирських і парафіяльних церков та некрополів середньовіччя і нового часу. Особливе місце у комплексі займає укріплене поселення слов'янського періоду, площа якого наприкінці X ст. складала близько 450 га (!), а також літописне давньоруське місто. Між обома городищами існували суттєві розбіжності як у плані укріпленої території (у порівнянні з територією слов'янського Пліснеська, площа давньоруського городища складала лише 2,8 га), так і в структурі: протягом IX–X ст. укріплене поселення характеризувався полісною, а впродовж XII–XIII ст. – бургівською моделями [5].

До складу укріпленої частини городища давньоруського часу входили урочище “Оленин Парк”, де ймовірно розташовувався двір феодала, а також перша з відомих церков, від якої лік своєї історії веде Підгорецький монастир; урочище “Замчиско”, де знаходилися численні житлові та господарські споруди XI–XIII ст., могильник і церква XII–XIII ст. тощо [3, с. 82–83].

За межами укріпленої території давньоруського Пліснеська також почасти локалізувалася житлово-господарська забудова. На особливу увагу в цьому плані заслуговує прилегла до зазначеного урочища ділянка, яка знаходиться між слов'янськими лініями захисту № 5 та 4 (вали № 3 і 4). У південній її частині вже давно відомо два могильника XII–XIII ст. Ще один християнський некрополь літописного Пліснеська вдалося зафіксувати у 2013 році [6]. Археологічні дослідження того сезону мали на меті з'ясувати характер забудови між 5 та 6 лініями захисту, ближче підніжжя раніше дослідженого валу №4. Для виконання цих завдань, поруч з розкопом I було закладено розкоп III*. На площі 48 м² вдалося відкрити і дослідити рештки наземних і заглиблених будівель слов'яно-русського періоду, а також шести інгумаційних ґрунтових захоронень – частини до сьогодні невідомого християнського могильника давньоруського часу.

Практично в усіх випадках захоронення виявилися безінвентарними. А тому, при визначенні відносної хронології кожної з могил, враховувалися головним чином, їхня стратиграфія, розташування стосовно

* Археологічні дослідження проводилися під кер. М. Филипчука, за участю лаборантів Б. Завітія, Б. Гринюки та автора праці. Попередній антропологічний аналіз решток інгумаційних ґрунтових захоронень був здійснений керівником експедиції та студентками-антропологами Загребського університету (Хорватія), які улітку 2013 р. проходили стажування на базі Пліснеського археологічного комплексу. Висловлюємо щирю подяку М. Филипчуку за представлені матеріали, а також цінні рекомендації і зауваги, отримані під час написання статті.

асинхронних житлових і господарських споруд слов'янського й давньоруського часів. Мікростратиграфічні підходи до зняття й фіксації культурних напластувань, разом з аналізом рухомого матеріалу, передусім решток керамічних виробів, що потрапили у заповнення могильних ям під час засипання останніх, дозволили попередньо датувати некрополь у рамках др. пол. XII – пер. пол. XIII ст.

Варто відзначити, що збереженість досліджених захоронень була неоднаковою. Доволі добре представленими виявилися інгумаційні поховання № 3, 5 та 6. Натомість, могили № 1, 2, 4 були тією чи іншою мірою поруйнованими в результаті оранки; 4-те захоронення – ще й не до кінця розкопані. Тому, для поховань № 1 і 2 визначити стать та вік, на жаль, не вдалося. Інші захоронення вказували на різностатевий та різновіковий склад відкритого цвинтаря. Зокрема, могила №3 належала особині чоловічої статі, віком 30–35 років; №4 – дівчинці 8–10 років; № 5 і 6 – жінкам 25–30 років.

Певної чіткої орієнтації кістяків не простежувалося. Окремі інгумації головою орієнтувалися у сторону заходу (№ 2, 4), північного заходу (№ 1, 6) чи південного заходу (№5). В цілому, як бачимо, проглядався саме західний вектор розташування могил на некрополі. Різними виявилися й положення рук у тілопокладеннях. У могилі №5 вони були складеними на животі, у захороненні №4 – витягнутими вздовж тіла. В похованні №3 права рука виявилася зігнутою в лікті і знаходилася на верхній частині тазу, ліва – лежала вздовж тулуба; а у могилі №6 – ліва рука покладена на грудях, права – на верхньому тазі (животі).

Більшість могил були неглибокими: від 0,12–0,28 м до 0,58 м від рівня виявлення; не поруйновані захоронення мали глибину від 0,30 до 0,58 м від зазначеного репера. В принципі, це відповідає заглибленості найбільш ранніх християнських захоронень Галичини. Як вже було зазначено нижче, усі поховання виявилися практично безінвентарними. Уламки керамічних виробів слов'яно–руського періоду потрапили у заповнення могил випадково, під час їхнього засипання.

Серед усіх інгумацій виділялися захоронення № 5 і 6. У головах і ногах похованих тут жінок (25–30 р.) вдалося зафіксувати камені. Ці могили були датовані кін. XII – пер. пол. XIII ст. Синхронні їм поховання – № 1, 3. Дещо ранішою виявилася могила №2 (др. пол. XII – поч. XIII ст.). А ось поховання №4 датувалося кін. XII – поч. XIII ст.

Таким чином, виявлені матеріали дозволяють говорити, що у північно–західній частині місцевої площадки Плісеська, обмеженої лініями захисту № 5 і 6 (у давньоруський час не використовувалися), функціонував християнський інгумаційний ґрунтовий могильник. Виходячи з уявлення про те, що ранні християнські поховання завжди локалізувалися навколо церков (такі собі “прицерковні захоронення”) [2, с. 34], логічним постає питання про синхронне функціонування якоїсь церковної споруди, розташованої неподалік нововідкритого некрополя. На жаль, ані дослідженнями 2011 р., ані розкопками 2013 р. не було виявлено решток нерухомих об'єктів християнського культу, або ж рухомого матеріалу, який

би вказував на функціонування поблизу одночасової церкви.

Дещо прояснити поставлене питання можуть результати археологічних робіт 2009 р., які проводилися західніше досліджуваних у 2011 і 2013 рр. ділянок урочища “Високе городиско”. В результаті розвідкових пошукувань вдалося відкрити рештки фундаментів наземної споруди, найбільш ймовірно, культового призначення (церква). Контури фундаментів будівлі і сьогодні добре проглядаються на поверхні. Як вказує М.Филипчук, на місці відновленої площадки (розм. 28×9 м), вдалося відкрити фундаментний рів, а також кам'яну кладку в останньому. Тут також пощастило віднайти фрагменти битої цегли (пальчатки) та керамічний посуд, що датується XIV– поч. XV ст. Приблизно, цим же часом слід датувати й саму споруду [4, с. 58].

Вказана будівля, очевидно, є найбільш близькою відкритою спорудою до виявлених у 2013 р. захоронень (ймовірно церкву та некрополь віддаляють близько ста метрів). Напевне, наразі передчасно говорити про існування певних між ними зв'язків. Проте, не виключено, що пізньосередньовічна культова будівля XIV – поч. XV ст. була споруджена на місці, або ж поблизу церкви давньоруського часу, яка мала стосунок до захоронень XII–XIII ст. Не можна відкидати і той факт, що ті шість захоронень, які зафіксовані у 2013 р., можуть датуватися більш пізнім часом. Прояснити ці та інші питання дозволять подальші наукові пошуки на місці культової споруди та могильника.

Якщо все ж допустити, що церковна споруда була не парафіяльною, а монастирською, і репрезентувала один з етапів розвитку місцевого Підгорецького (“здавна іменованого Плісеським”) монастиря, то цікавим у цьому плані буде розглянути наявність на зазначеному могильнику каменів у захороненнях. Вони, як вже було вказано, зафіксовані у головах та ногах поховань № 5 і 6. Взагалі, т.зв. “кам'яні подушки” були доволі добре розповсюджені на некрополях Галицької землі; відомі вони й на Плісеську [2, с. 109–111; 3]. Інколи, функцію таких “подушок” виконували керамічні плитки, що ними вистеляли підлоги храмів [2, с. 92–107]. В науковій літературі поховання такого роду, як правило, пов'язують з обрядом чернечих захоронень [1, с. 35]. У випадку із нововідкритим Плісеським некрополем, “кам'яні подушки” знаходилися не у чоловічих, а в жіночих похованнях (віком 25–30 рр.). Монашок при чоловічому монастирі, звісно ж бути не могло. Зрештою, синхронною могилам № 5 і 6 виявилася могила дорослого чоловіка 30–35 рр.; приблизно одночасовим було й поховання дівчинки 8–10 років. Простіше кажучи, найбільш ймовірно, що некрополь мав відношення до парафіяльної церкви, адже поховані тут різнилися віком і статтю; різностатеві й різновікові могили не могли бути синхронними монашими захороненням. Мабуть, якщо б небіжчики у похованнях із “кам'яними подушками” були чоловічої статі (при чоловічому Підгорецькому монастирі), тоді ще можна було б поділити думку Б.Томенчука, що присутність серед монаших захоронень із “кам'яними подушками” звичайних поховань є свідченням простого використання монастирського цвинтаря світським населенням [2, с. 109].

Проте, нижчевикладений стан справ, не дозволяє стверджувати приналежність захоронень з “кам’яними подушками” на нововідкритому некрополі, монахам. На нашу думку, такі поховання як у Пліснеську, так і взагалі, могли належати не лише останнім, але й людям побожним та богоугодним, тобто, в т.ч. і світським.

Отже, в результаті археологічних робіт 2013 р. на території, що примикає до укріпленої частини літописного міста Пліснеск (XII–XIII ст.), між п’ятою та шостою лініями захисту слов’янського городища, відкрито новий християнський могильник. Усі захоронення тут представлені інгумаційними, практично безінвентарними неглибокими могилами із прозахідним вектором орієнтації кістяків. Наявність різностатевих та різновікових могил вказує на “парафіяльний статус” некрополя. Подальші археологічні дослідження території цвинтаря, а також культової споруди XIV – поч. XV ст., розташованої неподалік, дозволять стверджувати щось більш конкретне про церкву, яка мала відношення до могил давньоруського часу, а також відповісти на питання, де локалізувалися захоронення вже постмонгольського періоду.

Список використаних джерел

1. Моця О.П. Населення Південно–руських земель IX–XIII ст. (за матеріалами некрополів) / О.П. Моця. – К., 1993. – 160 с.
2. Томенчук Б. Археологія некрополів Галича і Галицької Землі. Одержавлення. Християнізація / Б.Томенчук. – Івано–Франківськ, 2006. – 327 с.
3. Филипчук М. Могильники Пліснеського археологічного комплексу як джерело до вивчення етнокультурних взаємовпливів на мікрорегіональному рівні / М.Филипчук, Н.Шуй // Вісник Інституту археології ЛНУ ім. І.Франка. – Л., 2006. – Вип.1. – С.71–85.
4. Филипчук М. Звіт про проведення суцільних археологічних обстежень на території та в південно–західних околицях с. Підгірці Бродівського, а також в сс. Гутище та Грабово Золочівського районів Львівської області згідно програми “Археологічний кадастр України /Львівська область” / М.Филипчук. – Науковий архів Інституту археології ЛНУ ім. І.Франка. – Л., 2009. – 112 с.
5. Филипчук М.А. Структура Пліснеського археологічного комплексу в слов’янський та давньоруський час / М.А. Филипчук // Вісник Інституту археології ЛНУ ім. І.Франка. – Л., 2009. – Вип.4. – С.3–21.
6. Филипчук М.А. Звіт про дослідження Пліснеського археологічного комплексу у 2013 році / М.А. Филипчук. – Науковий архів Інституту археології ЛНУ ім. І.Франка. – Л., 2014. – 236 с.

References

1. Moczja O.P. Naselennja Pivdenno–rus’kych zemel’ IX–XIII st. (za materialamy nekropoliv) / O.P. Moczja. – K., 1993. – 160 s.
2. Tomenchuk B. Archeologija nekropoliv Galycha i Galyc’koi Zemli. Odrzhavlenja. Prystyjanizacija / B.Tomenchuk. – Ivano–Frankivs’k, 2006. – 327 s.
3. Fylypчук M. Mogylynyky Plisnes’kogo archeologichnogo kompleksu jak dzherelo do vuvchennja etnokul’turnykh vzajemovplyviv na mikroregional’nomu rivni / M.Fylypчук, N.Shuj // Visnyk Instytutu archeologiji LNU im. I.Franka. – L., 2006. – Vyp.1. – S.71–85.
4. Fylypчук M. Zvit pro provedennja sucil’nykh archeologichnykh obstezhen’ na terytoriji ta v pivdenno–zachidnykh okolycjach s. Pidgirci Brodivs’kogo, a takozh v ss. Gutyshe ta Grabovo Zolochivs’kogo rajoniv L’vivs’koi oblasti zgidno programy “Archeologichnyj kadastr Ukrajinu /L’vivs’ka oblast’” / M.Fylypчук. – Naukovyj archiv Instytutu archeologiji LNU im. I.Franka. – L., 2009. – 112 s.
5. Fylypчук M.A. Struktura Plisnes’kogo archeologichnogo kompleksu v slov’jans’kyj ta davn’orus’kyj chas / M.A. Fylypчук // Visnyk Instytutu archeologiji LNU im. I.Franka. – L., 2009. – Vyp.4. – S.3–21.

6. Fylypчук М.А. Zvit pro doslidzhennja Plisnes’kogo archeologichnogo kompleksu u 2013 roci / М.А. Fylypчук. – Naukovyj archiv Instytutu archeologiji LNU im. I.Franka. – L., 2014. – 236 s.

Fylypчук G. V., postgraduate student of the department of historical ethnology, Institute of Ethnology NAS of Ukraine (Ukraine, Lviv), galsoloviy@ukr.net

The new Christian necropolis of annalistic Plisnesk

The article is devoted to the analysis and publication materials of the newly discovered Christian necropolis (dates from 12th–13th centuries) of Plisnesk. All tombs, discovered during archaeological works, were characterized by ground non inventory inhumations. To the burials were inherent western orientation of skeletons and small depth of burial pits. On the necropolis were buried individuals of different ages and genders. It allow to assert that the cemetery belonged to the one of the parish churches. The nearest of all known churches was the building of 14th – the beginning of 15th centuries. The localization of the Old Russ church and burials of the post Mongolian time are a task of the near future.

Keywords: Plisnesk, Plisnesk archaeological complex, Christianity, cemetery, burial, church, the Old Russ period.

Филипчук Г. В., аспирантка отдела исторической этнологии, Институт народоведения НАН Украины (Украина, Львов), galsoloviy@ukr.net

Новый христианский некрополь летописного Плиснеска

Рассматривается открытый в 2013 году христианский некрополь, расположенный неподалеку укреплений летописного Плиснеска. Анализируются материалы христианских захоронений XII–XIII вв. Все могилы древнерусского времени, открытые в результате археологических работ, оказались грунтовыми безинвентарными ингумациями. Захоронения характеризовались западной ориентацией скелетов и были совершены в неглубоких ямах. На некрополе были похоронены особи разного возраста и пола. Это позволяет говорить о том, что кладбище принадлежало к одной с приходских церквей. Ближайшей из известных церквей было культовое сооружение XIV – нач. XV вв. Локализация древнерусской церкви и захоронений постмонгольского времени является делом ближайшего будущего.

Ключевые слова: Плиснеск, Плиснеский археологический комплекс, христианство, могильник, погребение, церковь, древнерусский период.

* * *

УДК 2–674(=411.66)(477)“1920–1930”

Вітринська О. В.
старший викладач кафедри історії,
Полтавський національний технічний
університет ім. Юрія Кондратюка
(Україна, Полтава), vitrynska@mail.ru

РАДЯНЬСКА І ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПОЛІТИКИ РАДЯНЬСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЮДАЇЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1920-Х РОКАХ

У роботі здійснена спроба аналізу літератури, яка висвітлює діяльність державних органів влади по відношенню до юдейських общин та релігійного світогляду євреїв протягом першого десятиліття радянської влади.

Праця написана за допомогою методів періодизації літературно-аналітичної діяльності дослідників, порівняння робіт радянських та сучасних авторів, типологізації та систематизації праць з історії взаємовідносин радянської влади та юдаїзму.

Основні висновки роботи полягають у тому, що праці радянських дослідників ідеологічно заангажовані, ненаукові та упереджені, їхньою метою була популяризація діяльності влади; вітчизняні науковці дослідили історію великих міст і окремі аспекти боротьби проти юдаїзму. Вивчення літератури показує необхідність подальшого аналізу політики радянської влади щодо юдаїзму шляхом збільшення кола джерел і розширення географії дослідження.

Ключові слова: історіографія, юдаїзм, євреї, релігійна община, радянська влада, ідеологія, періодизація, світогляд.

Протягом усього періоду існування радянської держави велась систематична робота по ліквідації церкви та релігійного світогляду. Це призвело до деформації загальнолюдських цінностей та деморалізації суспільства. У сучасній Україні проголошена свобода совісті, та відбувається вироблення основних принципів співпраці держави та церкви, нагородження їхніх взаємовідносин. У той же час за доби незалежності спостерігається активізація